

VERES ZSUZSANNA

Út a forradalomba

PJOTR SZTOLIPIN ÉLETE ÉS HALÁLA

„Unum, sed leonem”

Éppen egy évszázad telt el azóta, hogy az Orosz Birodalmat aláasta a „polgári demokratikus forradalomnak” nevezett végzetesen kártékony lázadás, ami árulkodó előjátéka volt az alig nyolc hónappal később bekövetkezett – és a mai napig hamis legendákkal övezett – októberi bolsevik hatalomátvételnek. A sarokba szorított uralkodó által jóváhagyott Ideiglenes Kormány mélységesen korrupt, átmeneti képződmény volt, ami biztosította a szociáldemokraták zökkenőmentes hatalomátvételét. Oroszország történelmének 1917-től 1990-ig tartó időszaka a világtörténelem alighanem legsötétebb fejezete; ténylegesen Isten és az emberiség elleni bűn. Ugyanakkor szükségszerűen bekövetkezett „apokalipszis”, amire számos előjel figyelmeztette a hatalmi elitet. Az 1905-ös orosz–japán háború kudarca és az annak nyomán kirobbant lázadás a későbbi forradalom eltervezett, de még megghiúsított főpróbájának tekinthető. A nyugati sajtó folyamatos támadásai az „elmaradott” Orosz Birodalom ellen, Raszputyin kétes működése – ami rossz fényt vetett a cári család tekintélyére –, a külpolitikai feszültség kieleződése különösen 1908-tól, amikor az Osztrák–Magyar Monarchia annektálta Bosznia-Hercegovinát, amelyre válaszul létrejött az orosz–francia–angol hármass szövetség, legfőképpen pedig a birodalomban elnyomhatatlan forradalmi terroristacsoportok és szélsőbaloldali szervezetek agresszív támadásai és merényletei az uralkodó család tagjai és a miniszterek ellen. Ebben a kaotikus időszakban tűnt fel a nagypolitika porondján a huszadik századi orosz történelem egyik legjelentősebb alakja, Pjotr Sztolipin, hogy megkísérelje megmenteni Oroszországot a pusztulástól. Neve azóta csaknem feledésbe merült, csak az utóbbi években porolták le emlékét és példálózik életművével az orosz politikai elit. Bár a röpke öt év, amit a sors neki szánt, csupán arra volt elegendő, hogy elodázza a végső katasztrófát, túlzás nélkül állítható, hogy Pjotr Sztolipin rendkívüli tehetséggel megáldott belpolitikus és feddhetetlen jellemű ember volt, és ha nem teríti le egy merénylet golyója, Oroszország és Európa jónéhány megrázkódtatástól megmenekült volna.

*

Először is szót kell ejteni az orosz egységes állam doktrínájának sajátos jellegéről, hogy érthetővé váljanak a századforduló Orosz Birodalmának belső nehézségei. Ismeretes, hogy a Kijevi Ruszt északi germán népek alapították (a varég Rurik dinasztia), akik viszonylag hamar belevesztek a keleti szlávok tengerébe, és a részfejedelemségek, azaz a széttagoltság kora után a tatár iga lerázását és a moszkvai centralizációt III. Ivánnak sikerült kiharcolnia. Ő volt az első uralkodó, aki magát cárnak titulálta – a korábban

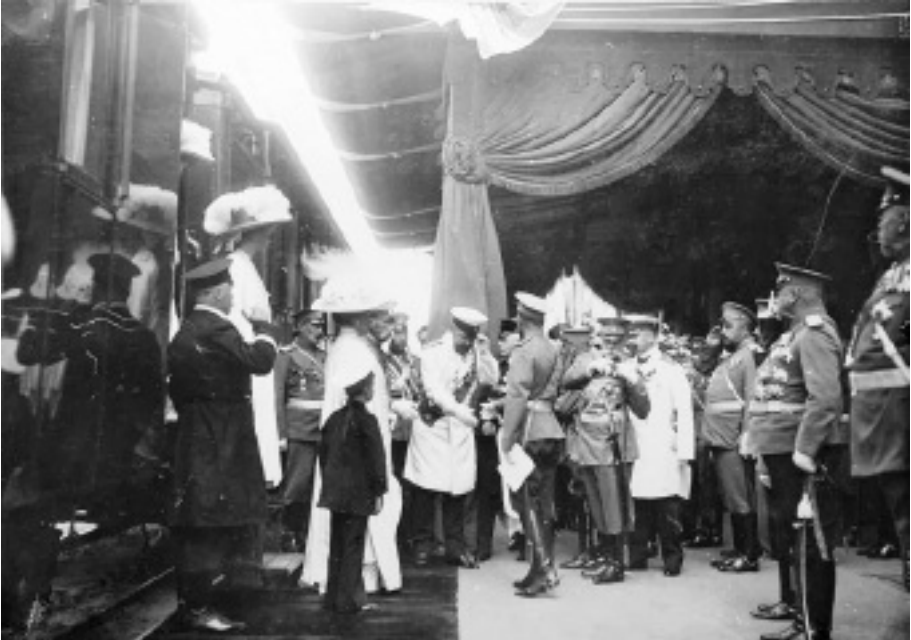
szokásos „nagyfejedelem” helyett – és a központosított birodalom létrehozását követően teljhatalmat hagyott utódjára. Az, hogy a nyugat-európai típusú feudalista modell nem honosodott meg Oroszországban, elsősorban a cári hatalom sajátosság jellegével magyarázható, amely elmosta a kasztok közötti éles határt, valamennyi alattvalót különbség nélkül az uralkodó szolgájának tekintve. A XVI. század közepén lépett trónra – az utókor által tudatlanul és tévesen megítélt – IV. „Rettegett” Iván. A maga korában már elődjét is „rettegettnek” nevezték, és ennek a szónak semmiféle negatív mellékszövegje nem volt: „Az oroszok számára a *groznij* hatalmasat, uralkodót jelentett, mivel a hatalom az ő értelmezésükben mindig rettenetes, és ilyennek kell lennie”, írja Mihail Heller történész. A cárban emberi testben megnyilvánuló szentséget láttak – valós theophaniát –, amelynek, a legősibb hagyományok szerint, létezik egy megbocsátó, „kegyelmes” és egy kegyetlen, „haragvó” aspektusa. Habár a modern történészek szemében dühöngő őrült volt, akinek szeszélyeitől és brutalitásától rettegttek alattvalói, IV. Iván mindenki másnál kifejezőbben képviselte ezen aspektusokat. Természetesen „kegyetlen zsarnok” volt – bár még irracionálisnak tűnő cselekedeteiben is az alatt lévők számára átláthatatlan szentség vonásait látták –, emellett vakbuzgó, alázatos pravoszláv hívő és korának egyik legműveltebb tollforgatója. Bizonyos azonban, hogy rajta kívül egyetlen orosz cár sem volt ilyen mértékben tudatában uralkodói hivatása szakrális jellegének, amelyet a bojári származású litván szerzetes, Jozsif Volockij dogmatikusan is alátámasztott. Fundamentális tétele szerint az „egyedüli és kizárólagos” pravoszláv egyház köteles magát alávetni az uralkodónak, aki erejével megtartja és megerősíti azt. Volockij követője, Filofej megalakította a „három Róma” elméletet, amellyel Moszkvát az elesett Bizánc örökébe léptette. IV. Iván hivatalos megszólításában ezután a „Nagy Konstantin új városában uralkodó új Konstantin cár” titulus is szerepelt. Anyai ágon bizánci felmenői és öröksége folytán, a török szultánon kívül (akinek egyik címe, az „iszlám tartópillére” lévén, korlátlan hatalmát hasonlóképpen a szakrálisból eredeztette) valamennyi európai uralkodót méltatlannak talált magához. Ebből következik, hogy az oroszok a nyugati népektől való különbözőségükben nem az elmaradottság jelét látták: úgy tekintettek magukra, mint az igaz hit őrzése szent feladatának kiválasztottjaira. Ez a felfogás végigkísérte a cárok uralkodását a változó idők diktálta további elemekkel kiegészülve. Oroszországban – hasonlóan a tradicionális Kelethez – nem beszélhetünk külön uralkodóról és államról, minthogy az előbbi abszolút voltához viszonyítva, az utóbbinak kizárólag általa van létjogosultsága. Az uralkodó mérhetetlenül az állam felett áll, akihez még legősibb származású nemesei is úgy viszonyulnak, ahogyan – egy metafizikai példával élve – az Abszolúthoz a legmagasabb, még „állapotnak” nevezhető szintek. A III. és IV. Ivánhoz érkező alattvalói kérelmeket a „holop” szóval írták alá. A „holop” földhözköttöt rabot jelent, akinek életével teljesen az ura rendelkezik: így nevezték magukat a cár előtt a főnemesek, sőt tulajdon családtagjai is. Mindennek ismeretében érthetővé válik, milyen csapást jelentett az orosz tradicionális gondolkodásra és életmódra az a gyors ütemű nyugatosítási törekvés, amelyet I. (Nagy) Péter erőltetett rá. A XVII. század végéig az orosz kormányzás a patriar-

Pjotr Sztolipin 1908-ban

Sztolipin és Frederiksz gróf udvari miniszter

Sztolipin fogadja a cárt Kijevben, 1911. augusztus 29.

chális szláv ortodox hagyományokkal összhangban folyt. Péter, akit az elfogult és fedékeny utókor „nagy reformátornak” tart, pontosan tudta, hogy a Nyugat felé való nyitáshoz a szellemi alapot meg kell gyengítenie és a kiválasztottság eszméjét ki kell irtania népének tudatából. Pétert a saját korában „Antikrisztusnak” nevezték: egyetlen uralkodónak sem kellett annyi lázadással szembesülnie, mint neki. I. Péternek tagadhatatlanul számos érdeme volt, ám valamennyi „progresszív fejlesztésénél” nagyobb súllyal esik latba az a tény, hogy megrögzött pragmatikus lévén szembehelezkedett az orosz szellemiség alapjaival.

A későbbi cárok többé nem nyerték vissza teljhatalmukat. Az utolsó bő száz esztendő legjelentősebb uralkodója I. Miklós volt, mindazonáltal működésének korlátairól egy kortárs megjegyezte: „Bámulatos, hogy mi mindent nem tehetnek meg, akik mindent megtehetnek.” I. Miklós idején a birodalom „szentháromságává” a „pravoszlávia, egyeduralom, népiség” Szergej Uvarov miniszter által kidolgozott hármas jelszava vált. A „népiséget” – ami később a szlavofil nézetek alapjául szolgált – maga Uvarov egyszerűen az autokrácia megerősítéseként határozta meg: „Népiségünk az egyeduralom iránti korlátlan elkötelezettségünkben és engedelmességünkben áll...” Már a XIX. század első éveiben, a zavaros nézetek között őrlődő I. Sándor uralkodása alatt felvetődött a birodalom kormányzásának alkotmányossá tétele, ám a cár állítólag a negatív fogadtatástól tartva végül elállt a tervtől. II. Sándorral kapcsolatban is felvetik a rendszer illetlen átalakításának szándékát, mondván, hogy csak váratlan halála akadályozta meg e lépést. II. Sándor szerencsétlen intézkedése az 1861-es jobbágyfelszabadítás volt, amely újabb csapást mért a nemességre, a földből élőket pedig házátlan, potenciális proletárcsordává süllyesztette. (Az uralkodó elkerülhetetlennek ítélte a jobbágyfelszabadítást, ám ha már így döntött, gondoskodnia kellett volna a „felszabadított” parasztok további megélhetéséről: pontosan erre a bajra talált gyógyírt Sztolipin a későbbiekben.) Bár az autokrácia sokat veszített tekintélyéből a XIX. század második felére, azon alapelv, mely szerint „az uralkodó maga Oroszország”, a „büntető és a jutalmazó atyuska”, alapjában véve érintetlen maradt.

*

A következő megvizsgálandó pont a forradalmi terrorszervezetek megjelenése, ami az 1860-as évekig csaknem ismeretlen jelenség volt az Orosz Birodalomban. Ennek kapcsán elkerülhetetlenül szót kell ejteni a zsidóság szerepéről. A tehetős családok egyetemre küldték gyermekeiket, ahol azok gyorsan magukévá tették a nyugati liberális és szocialista eszméket, melynek következtében talajtalannak érezték magukat az ősi patriarchális viszonyok között. Az 1870-es években az értelmiség és az uralkodó réteg egyaránt kiutat keresett az elszigeteltségből a „progresszív” európai nagyhatalmak méltó partnerévé válásához, de a társadalmi rétegek – az I. Péter idején kiépített és I. Miklós által tökéletesített átláthatatlan bürokratikus rendszer hibájából – egymástól elidegenített, zárt kasztokba tömörültek. A cár alattvalói számára változatlanul távoli maradt, de már nem az emberi értelem számára felfoghatatlan szakralitás világban megnyilvánuló hordozójaként, hanem az áttörhetetlen hivatalnoki réteg

által hermetikusan elzárt porcelánfiguraként. Az 1881. március 1-jén történt sokkoló cárgyilkosságot követően a trónörökös, III. Sándor (a „Medve”), keménykezűnek ítélték, de a marcona külső mögött egy sok tekintetben tanácstalan ember rejtőzött, aki hozzákezdett a hagyományos agrárország erőltetett iparosításához, amely külföldi (elsősorban francia) kölcsönök és magántőkék bevonásával elindította Oroszországot a kapitalizálódás útján. Az addigi németbarát politikát ekkor váltotta fel a Franciaország felé orientálódás, ami a későbbiekben végzetesnek bizonyult az monarchia számára. Számos iparág kicsúszott a korona kezéből: az újjgazdagok földet vásároltak, megmunkálására orosz parasztokat fogadtak, aránytalanul magas bérleti díjat kisajtolva belőlük. A pénzarisztokrácia tartotta kézben a vasutat, a bankok egy részét, a cukor- és dohányipart, a szeszfőzdeket: a Gincburg, Poljakov, Askenazi stb. családok a monarchiához való látszólagos lojalitásukért akár tanácsosi rangot és örökös nemességet is nyerhettek. Már a „Felszabadító Cár”, II. Sándor idején általános elzsidósodás következett be a birodalom azon rétegeiben is, ahová addig csak oroszok, németek és olykor lengyelek juthattak, egy rosszul felfogott „beolvasztási” kísérlet nyomán, amely a liberális Lorisz-Melikov belügyminiszter tervezete szerint jogegyenlőséget adott volna a hatmillió birodalmi zsidónak. Ám a cárgyilkosság után az ultrakonzervatív Ignatyev gróf – nem utolsósorban a felcsapó forradalmi terrorhullám hatására – meghúzta a gyeplőt.

Az 1880-as évek merőben új jelensége a „hivatásos forradalmárok” fellépése, akik egyáltalán nem az alsó rétegekből, hanem többnyire tehető, kapitalista családokból származó fiatal férfiak és nők voltak: ateisták, internacionalisták, céltudatosak és agresszívek, sokan közülük „maszkil”, vagyis hitétől eltávolodott, „felvilágosult” zsidó értelmiségi. Nem rágalom, hanem tény, hogy a zsidók kiemelkedő szerepet játszottak a forradalmakban, és bár a századforduló környékén Oroszország lakosságának csupán 5%-át alkották, a forradalmárok – jóindulatú becslés szerint – 50-60%-a közülük került ki. („Azokból az elképesztően gyáva emberekből – mondta Witte gróf, pénzügyminiszter és későbbi miniszterelnök –, amilyenek harminc esztendővel ezelőtt a zsidók szinte valamennyien voltak, olyan emberek váltak, akik képesek bombát dobni, gyilkolni, rabolni... Egyetlen más nemzetiség sem adott Oroszországnak ilyen arányban forradalmárokat.”) A „kahalokból” (zárt közösségekből) kilépő, gyökeretelenségüket és hazátlanságukat fokozottan átélő zsidók – tehető hittársaik támogatásával – sikeresen terjesztették internacionalista eszméiket azon fiatalok között, akik így vagy úgy szintén kiszakadtak a felbomló, hagyományos orosz életmód keretei közül. Az 1880-as évekre tehető a földalatti szervezetek első virágkora, amikor a „hivatásos forradalmár” működésének eszközeként megjelenik a „forradalmi terror”. Nem tekinthetünk el azon néhány jellegzetes csoport és személy megemlítésétől, amelyeket ennek a jelenségnek előidézésével és támogatásával bíztak meg.

1860-ban Párizsban megalakult az Izraelita Világszövetség, egy jogász, Adolphe Crémieux elnökletével. Az volt a célja, hogy a világ zsidóságának érdekeit védje, kiváltképpen a monarchiákban – szerintük – uralkodó „elnyomás” ellen. (A szövetség emblémája Mózes a Földet uraló két kőtábláját ábrázolta.) Húsz évvel később Lev

Pinszker egyesszai orvos „Önemancipáció” című röpiratában kifejtette, hogy „a zsidó nép megváltoztathatatlan módon nem hozható közös nevezőre semmilyen más néppel”. Sorra alakultak mindenféle „felszabadító” mozgalmak, amelyek nézetei főleg az egyetemi ifjúság körében hódítottak: Vilniusz – „a litvániai Jeruzsálem” – és a birodalom nyugati területei az illegális irodalom csempészésének és a felforgató csoportok és tanok megjelenésének valóságos melegágyává vált. „Semmi megszokott dolognak nincs joga létezni, kivéve, ha van rá racionális indoklás” – hirdette a bűnöző Bakunynin, akinek kártékony tanításainak terrorizmus ezrei nőttek fel. A szociálforradalmárok (közismertebb nevükön eszerek) szó szerint üldözték a minisztereket, sőt magát az uralkodót is. Hátborzongató II. Sándor meggyilkolása, a Népakarat nemesi származású fanatikus terroristanője, Szofja Perovszkaja szervezésében. „A „Népakarat” végrehajtó bizottsága halálra ítélte a cárt. [sic!] 1879. április 2-ától egészen 1881. március 1-jéig, meggyilkolása napjáig valóságos hajtóvadászat folyt II. Sándor ellen. Egy kevés (mintegy húsz) tagból álló, de eszméit fanatikusan követő terrorista csoport egyik merényletet követte el a másik után: robbantottak a Téli Palotában, bombákat helyeztek el. A végrehajtó bizottság minden merénylet után proklamációt bocsátott ki, amelyben a „vadászat” folytatását ígérte.

1897-ben Vilniusban létrejött a nagyon baljós Bund, a litvániai, lengyelországi és oroszországi zsidó munkások szövetsége, amely nagy összegű támogatást kapott nemzetközi zsidó szervezetektől. Kezdetben (akár a narodnyikok) agitációs tevékenységet – ún. „felvilágosítást” – fejtettek ki a nép és a munkások körében, majd amikor csalódottan ráébredtek, hogy az egyszerű emberek ellenállnak a lázításnak, a „békés” eszközökről áttértek a keményebbekre. Számos pogrom azt követően robbant ki, hogy a Bund által külföldi pénzből felfegyverzett zsidó különítmények cárgyalázó szavakkal és tetteikkel felbolygatták a nagyvárosok lakosságának kedélyeit. 1898-ban illegálisan megalakult a későbbi kommunisták magját alkotó Orosz Szociáldemokrata Párt a „zsidó proletáriátus” jogainak védelmére, ami már csak azért is fából vaskarika, mert semmi ilyesmi nem létezett: a zsidók munkásként csak elvéve tették be a lábukat a gyárakba. Anélkül, hogy a marxista társadalomtudomány tézi-seibe belebonyolódnánk, kijelenthető, hogy akikre hivatkozva a forradalmakat ki-provokálták és képviselőiként felléptek, azoknak semmi közük sem volt ezen felforgatáshoz. Ami a parasztságot illeti, miután az agitáció nem tudta felbontani hagyományos életformáját, elfordultak ettől a rétegtől és a későbbiekben egyenesen „osztályellenségként” kezelték. A forradalmi mozgalmak mögött álló befolyásos nyugati erők óriási sajtókampányt indítottak a legfőbb ellenségnek tekintett Orosz Birodalom ellen, szándékosan elferdített képet nyújtva az ottani állapotokról. Ahad Haam (azaz „Egy a Népből”) Ligáját, a Bnej-Mosét (melynek alapító okirata gyanúsan hasonlított a szabadkőműves páholyokéira és a „judaizmus feltétel nélküli imádatát” hirdette), egy sor zsidó szervezet megalakulása követte (Poalej Cion, Ceirej Cion stb.). Haam szembeszállt Teodor Herzl cionizmusával, amely lehetővé akarta tenni a kivándorlást Palesztinába. 1881 és 1914 között rengetegen emigráltak az Egyesült Államokba, állandó feszültséget okozva ezzel a két ország addigi jó kapcsó-

latában. Az orosz hatóságok semmilyen akadályt nem gördítettek a zsidó kivándorlás útjába, mindössze azt a feltételt támasztották, hogy a kivándoroltak többé nem térhetnek vissza Oroszországba. Természetesen sokan visszatértek és kihasználva, hogy az orosz törvények már nem vonatkoznak rájuk, aktívan kivették részüket a forradalomból. A századfordulóra olyannyira tarthatatlanná vált a zsidókérdés – közvetlenül összefonódva a felforgató mozgalmak terrorcselekményeivel –, hogy a legmagasabb szinten igyekeztek megoldást találni rá. Vjacseszlav Pleve belügyminiszter fogadta Herzlt (a cár erre nem volt hajlandó) és közölte vele, hogy a kivándorlást örömmel nyugtázza, azonban ezzel párhuzamosan holmi kóros zsidó elszigetelődést és szembenállást tapasztal Oroszországon belül. Palesztina akkor az Oszmán Birodalomhoz tartozott, ahol már létrejött egy kisszámú zsidó populáció, amelynek felduzzasztásától a török hatóságok mereven elzárkóztak. A brit kormány felajánlotta helyette Ugandát, de ezt a lehetőséget az 1905-ös cionista kongresszuson elvetették. Az 1903-as kisinyovi pogromot követően nemcsak a forradalmi szervezetek és a baloldali sajtó, de a liberális politikai csoportok is hadat üzentek a cári kormánynak. A zsidóvédelmi hivatal riasztására számos nyugati ország fővárosában tiltakozó gyűlésekre, megmozdulásokra került sor, az amerikai sajtócézár, Hearst, egyenesen „holokausztot” emlegetett. Valójában a Kisinyovban – és Ogyesszában – történtek roppant felnagyítása és a dokumentum hamisításig elmenő mesterséges lázítás a nemzetközi oroszellenes nagypolitika soron következő állomása volt. A pogrom szításával a cári titkosrendőrséget, az Ohranát vádolták. Ezt a szervezetet – amelynek III. Sándor apja halála után jelentős hatalmat adott – a belügyminisztériumnak rendelték alá, célja kifejezetten a földalatti mozgalmak ellenőrzése, az államellenes tevékenység elhárítása és a cári család biztonságának szavatolása volt. Tevékenysége nem korlátozódott az Orosz Birodalomra, Európa számos városában szemmel tartották az emigráns forradalmárokat. Párizsi rezidense az a Pjotr Racskovszkij volt, aki leleplezte a cári család kegyeltjét, a francia „csodadoktort” Philippe-et, és állítólag az ő instrukciói alapján hamisította Matvej Golovinszkij ügynök a „Cion Bölceinek Jegyzőkönyveit” is. Az Ohrana történetének leghomályosabb fejezete az úgy nevezett agent provocateur-ök alkalmazása és beépítésük különböző földalatti mozgalmakba. Leghírhedtebb ügynökei közé tartozott Gapon pópa, Dmitrij Bogrov (jegyezzük meg ezt a nevet) és Jevno Azef. Ezeket a kétes elemeket a szocializmusból kiábrándult és „jó útra tért” rendőrfőnök, Szergej Zubatov szervezte be, aki elsőként dolgozta ki az elhárítást „rendőrszocializmus” elnevezésű programjában, melynek lényege az volt, hogy a „népből való” ügynökök közvetítésével a munkásokat és a potenciális forradalmárokat vissza kell téríteni a patriarchális egyeduralomhoz és a pravoszláviához. Az abszolutisztikus rendszer „javára” működtetett, provokátorokkal és beépített ügynökökkel teletűzdelt forradalmi szervezetek óriási lehetőségeket kínáltak álforradalmi irányítóiok számára. Vjacseszlav Pleve belügyminiszter messzemenőig támogatta a „provokáció rendszerének” alkalmazását, míg maga is áldozatul nem esett: az eszer Harci Szervezet 1904 nyarán robbantásos merényletet követett el a keménykező politikus ellen, néhány hónappal később pedig meggyilkolta Szergej Alekszand-

rovics nagyherceget, II. Miklós nagybátyját, Moszkva főkormányzóját. A megbízhatatlan ügynökök tevékenysége a XX. század első éveire irányíthatatlanná vált, amit mi sem bizonyít jobban, mint az a tény, hogy – vulgárisan szólva – a miniszterek, kormányzók, előljárók, sőt a Romanov-ház tagjai is úgy hullottak, mint a legyek. A titkosrendőrség önállósult bábjai kaotikussá tették a belpolitika színterét.

Ilyen körülmények között került sor az 1905-ös forradalomra, amit teljes egészében a Bund mögött álló erők szerveztek és finanszíroztak. A „véres vasárnapnak” (1905. január 9.) nevezett békés felvonulást a Téli Palotához, a Gapon pópát manipuláló Pjotr Pinhas (Rutenberg) és Parvus (Izrail Gelfand) precízen előkészítették. Pinhas fegyveres csoportokat képzett ki és agitációt szervezett az ipari munkásság körében. Az egyetlen utcai barikád felépítését egy zsidó gyáros fia, Szemjon Rehtzammer irányította, ahogyan a távíróvezetékek megrongálását és a rendfenntartó erők elleni támadást is. Orvlövészeket helyeztek el a Téli Palotával szemközti fákra, akik kiprovokálták az őrség válaszlépését. Ez hozzávetőlegesen kétszáz ember életét követelte, ami sajnálatos ugyan, de messze elmarad a feltüzelt propagandisták által hirdetett ezrektől. A sztrájkhullámról A. I. Szolzsenyicin ezt írja: „Ez nem véletlenül indult tömegmegmozdulás volt, hanem gondosan eltervezett és megszervezett akció... a sztrájkokba majdnem mindenütt szinte csak a zsidó munkások kapcsolódtak be... több városban az orosz munkások bőszen ellenálltak annak a kísérletnek, hogy leállítsák a gyárakat, üzemeket...” Helyenként a Bund különítményesei elűzték a rendőröket, átvették a hatalmat és fegyverrel kikényszerítették a munka beszüntetését. A nagyobb városokban zavargásokat robbantottak ki: leverték az uralkodó portréit és a címet, gyalázták az egyeduralmat. Erre válaszul került sor a pogromokra, mivel az egyszerű oroszok – akik a mai vélekedéssel ellentétben, nem voltak átitatva semmiféle forradalmi hévvel – hagyományaik védelmére keltek.

A viharos idők jellegzetes háttérfiguráinak egyike Alekszandr Parvus (1867–1924), egy belorussziai zsidó, aki még fiatalon Németországba ment, filozófusi diplomát szerzett és beépült a szociáldemokrata körökbe. Rosa Luxemburg, Wilhelm Liebknecht és Lenin barátjaként, Trockij tanítómestereként, óriási anyagi támogatás birtokában már 1895-ben megjósolta az orosz–japán háború kitérését, amely elszalaszthatatlan alkalmat nyújtott az Orosz Birodalom szétzilálására. Ismertette az orosz szocialistákkal a zsidóság „kollektív messiási” szerepét, amelyet a kasztok lerombolásával és a nemzeti érzés kiirtásával érhet el, hogy mindenek felett álló hatalmát beteljesítse. 1905-ben Pétervárott közzétette „Financiális Manifestumát”, amelyben azt állította, hogy az orosz gazdaság a csőd szélén áll. Az általa remélt pénzügyi összeomlás nem következett be, ehelyett letartóztatták és Trockijjal együtt a Péter-Pál erődbe zárták, ahol olyan „kemény” fegyelem uralkodott, hogy az élitéltek unalmukban „bakugrással múlathatták az időt az udvaron”. Az első világháború kirobbanása ismét aktualizálta forradalmi reményeit: 1915-ben felajánlotta szolgálatait a német kormánynak és megszervezte Lenin Pétervárra csempészését. A továbbiakban Koppenhágából pénzelte a forradalmárokat Jakov Ganetski és Mojszej Uritszkij közvetítésével. A forradalmároknak juttatott elképesztő összegeket elsősorban Jacob

Hirsch Schiff, korának legbefolyásosabb bankárja biztosította. A frankfurti főrabbi fia a világ legkiterjedtebb magánkézben levő bankhálózata, a Kuhn, Loeb&Co. elnökeként maximálisan támogatta a nemzetközi zsidóság ügyét. 1904-ben 200 millió dollárt adott Japánnak az Oroszország ellen vívott háborúhoz, és nem titkolta mérhetetlen gyűlöletét a cári rezsimmel szemben, amelyet a zsidóság legfőbb ellenségének tartott. 1905-ben az Oroszországnak nyújtandó valamennyi külföldi kölcsönt letiltatta és kijelentette, hogy egyetlen zsidó bank sem áll szóba a Romanovokkal addig, amíg a zsidók teljes egyenjogúságát nem biztosítják az Orosz Birodalomban. Akkor is hajthatatlan maradt, amikor Szergej Witte megbízásából Gincburg báró és Szlizioberg fordultak hozzá. Az orosz-japán háborút lezáró portsmouthi béketárgyaláson Witte gyakorlatilag körüludvarolta a legbefolyásosabb zsidókat, de Krausz (a későbbiekben a B'nai B'rith elnöke) nyíltan megmondta: „Ha a cár nem adja meg népének az őt megillető szabadságjogokat, akkor majd a forradalom fog létrehozni olyan köztársaságot, amely ezeket a jogokat biztosítja.” Lehet-e ennél világosabban megfogalmazni a monarchia századok óta „kőbevésett” tekintélyének és rendjének elpusztítására irányuló szándékot? 1905-re nyíltan hadat üzentek a cári birodalomnak, azaz magának a birodalmi eszmének: mindannak, amelyben az elfajzott modern világban még – ha lefokozott állapotban is – a magasabb princípiumok és a természetes hierarchia kifejezést nyertek. Ez természetesen nem kizárólag Oroszországot érintette, hanem mind a négy európai monarchiát (a Német Császárságot, az Osztrák–Magyar Monarchiát és a Török Szultanátust).

1905. október 17-én II. Miklós cár manifesztumot bocsátott ki az alkotmányos monarchiára való áttérésről, amely az 1906-os áprilisi Alaptörvényekre támaszkodva a gyakorlatban is megvalósult. Az uralkodó garantálta a polgári szabadságjogokat, a szólás- és gyülekezési szabadságot, valamint választásokat írt ki a nép által megszavazott képviselőkkel álló Állami Duma felállítására. A Duma mellett „felsőházi” minőségben az Államtanács működött, mely intézmény tagjainak jó részét az uralkodó nevezte ki. Az ő személyes hatáskörében maradt a hadüzenet és a békekötés joga. Bizonyos vélekedés szerint „Miklós az októberi manifesztumot kényszer hatására írta alá, s ezért erkölcsileg nem érezte magát kötelezve, hogy be is tartsa.” Ebben kétségtelenül van némi igazság, de – a fentebb kifejtett egyeduralkodó doktrínát figyelembe véve – nem nehéz belátni, hogy Oroszországot lehetetlen volt alkotmányos módon kormányozni. Nem a cár rosszhiszeműsége, hanem az alkotmányosság mibenléte, az orosz hagyományokkal és néplélekkel szöges ellentétben álló volta eredményezte azt a káoszt, értetlenséget és csalódottságot, amely az Alaptörvények kibocsátása utáni helyzetet jellemezte. Az alkotmány szövegén Witte és Obolenszkij herceg két napon és két éjszakán át dolgozott a Téli Palotában. „Witte félreérthetetlenül kijelentette, hogy csak azzal a feltétellel vállalja el a miniszterelnöki posztot, ha elfogadom a programját és nem keresztezem az intézkedéseit” – írta a cár. Így Szergej Witte lett Oroszország első miniszterelnöke, ez a – Paléologue francia nagykövet szavai szerint – „mély elemzőkészséggel, széles látókörrrel rendelkező, fölényesen magabiztos, gőgös, ironikus, hideg, tisztán látó és metszően okos” gazdaságpolitikus. Tíz évig szolgálta

III. Sándort pénzügyminiszterként, fő szószólója volt a transzszibériai vasút ügyének és az aranyrubel kibocsátásával jelentős gazdasági stabilitást ért el. Az Európához való felzárkózásért azonban a hagyományos életmód szellemi alapjainak további leépítésével kellett fizetni. Utolsó jelentős intézkedéseként a franciaországi „keresztény bankok csoportjától” az addigi legnagyobb kölcsönt szerezte Oroszországnak – 2 milliárd 250 millió frankot –, amellyel immár véglegesen elkötelezte a birodalmat a franciák mellett. Miniszterelnökként sikertelennek bizonyult, ezért a cár fél éves működés után valamennyi tisztségéből felmentette. Wittét ultrakonzervatív körökben szabadkőművesnek és zsidóbarátnak tartották, noha ez utóbbira aligha szolgált rá, hiszen többször is nyomatékosan figyelmeztette az oroszországi zsidó pénzarisztokráciát arra, hogy ne avatkozzon bele a birodalom belpolitikájába.

(Folytatjuk)

*II. Miklós fogadja a zsidó delegációt. Kijev, 1911. augusztus 30.
(Sztolipin háttal, fehér egyenruhában)*